

A feketefoglalkoztatás mértéke Magyarországon¹

ELEK PÉTER–SCHARLE ÁGOTA–SZABÓ BÁLINT–SZABÓ PÉTER ANDRÁS

A rejtett gazdaság nagyságát és ezen belül a fekete- (bejelentés nélküli) foglalkoztatást természeténél fogva nehéz mérni, de még a közelítő becslések is hasznosak, amennyiben hatékonyabbá teszik az adócsalás elleni intézkedéseket. Ebben a tanulmányban adminisztratív adatokon alapuló, diszkrepancia-módszerrel készített becslések eredményét mutatjuk be a feketemunka elterjedtségéről és összetételéről. Becslésünk szerint 2001–2005-ben a foglalkoztatottak 16-17 százaléka dolgozott feketén, és körükben az átlagosnál nagyobb arányban voltak férfiak. A magasépítésben és a személyi szolgáltatásokban dolgozók, a sofőrök, a gépkezelők és a technikusok körében nagy létszámú és gyakori a feketemunka.

A tanulmány először röviden bemutatja a rejtett gazdaság mérésének főbb módszereit és a hazai adatokon alapuló korábbi becsléseket. A következő rész ismerteti az itt alkalmazott módszer részleteit és a felhasznált adatforrások jellegzetességeit. A harmadik rész ismerteti az eredményeket, míg az utolsó rész rövid összefoglalást ad és felvázol néhány következtetést a rejtett gazdaság csökkentését szolgáló szakpolitikákra vonatkozóan.

A rejtett gazdaságra vonatkozó korábbi becslések

A rejtett gazdaság becslésére leggyakrabban lakossági vagy vállalati adatfelvételekre és adminisztratív adatok másodelemzésére támaszkodó közvetlen módszereket vagy a rejtett tevékenységekkel korreláló adatokra támaszkodó közvetett módszereket alkalmaznak (Sik [1995]). A KSH és az Ecostat rejtett gazdaság becslése például jellemzően közvetlen módszerekre támaszkodik (Ecostat [2005]). A közvetett módszerek közé tartozik a készpénzkeresleti megközelítés, ami a készpénzforgalom és a GDP változásának összevetéséből következtet a rejtett gazdaság mértékére, és az energiafogyasztás, illetve a GDP változásának különbségén alapuló megközelítés is (például Lackó [2000]). Az ugyanazon mennyiség kétféle adatgyűjtési eljárásban mért értékének összevetését diszkrepancia-módszernek is nevezik. Ezek közé tartozik az általunk alkalmazott eljárás is, amelyben egy adminisztratív adatbázis és a Központi Statisztikai Hivatal lakossági munkaerő-felvételi adatainak az összevetéséből következtetünk a feketefoglalkoztatás mértékére.

¹ A tanulmány első változata a Világbank és a Miniszterelnöki Hivatal *A fekete foglalkoztatás és az informális gazdaság visszaszorítása Magyarországon* című projektjének keretében készült. A szerzők köszönettel tartoznak a projekt zárókonferenciáján, illetve a tanulmány első változatának minisztériumi műhelyvitáján kapott észrevételekért, különösen Krekó Judit, P. Kiss Gábor és Tóth István János hasznos javaslataiért.

A Magyarország rejtett gazdaságának (a foglalkoztatást érintő és más formáit is felölelő) egészére vonatkozó 1997 és 2002 közötti becslések a GDP 20-25 százalékára teszik annak mértékét, a frissebb számítások általában csökkenő tendenciára utalnak (Tóth [2006]). Lásd az 1. táblázatot.

1. TÁBLÁZAT
Magyarország rejtett gazdaságára vonatkozó becslések

	A GDP százalékában	Időszak	Becslési módszer
<i>Eilat–Zinnes</i> [2000]	34	1997	áramfogyasztáson alapuló módszer
<i>OECD</i> [2004]	15,4	1997	diszkrepancia-módszer: a GDP jövedelmi és kiadási oldala közötti eltérés
<i>OECD</i> [2004]	30	1997	diszkrepancia-módszer: elméleti és tényleges tb-járulékbevételek
<i>Lackó</i> [2000]	25,5	1997	áramfogyasztáson alapuló módszer
	20,8	1998	
<i>Christie–Holzner</i> [2004]		2001	diszkrepancia-módszer: háztartások adóterhe és az adóbevételek különbsége
	25,1	2000	áramfogyasztásos, valutakeresleti és ökonometriai módszer
<i>Schneider</i> [2002]	25,7	2002	
	<i>KSH</i> [2005]	16	1997
12		2000	adatfelvételek alapján
<i>Tóth</i> [2006]	17-18	2001–2005	szakértői becslés

A hazai becslések szerint 1970 és 1990 között folyamatosan nőtt a rejtett gazdaság, 1990 és 1993 között gyorsuló mértékben.² *Lackó* [2000] a poszt szocialista országokra becsülte meg a rejtett gazdaság nagyságát egy háztartási áramfogyasztásra épülő ökonometriai modelltől. Ez azon a feltevésen alapul, hogy a háztartások áramfogyasztása együtt mozog a tényleges (bevalott és rejtett) termeléssel, így a GDP kimutatott változása és az áramfogyasztás változása közti eltérés a rejtett gazdaság mértékének változását jelzi. E módszer alapján Magyarország GDP-arányos rejtett gazdasága 1993-ban érte el csúcát, majd folyamatos csökkenést mutatott, 1997-ben 25,5 százalék volt, 1998-ban pedig 20,8 százalék. Ennél nagyobb volt a rejtett gazdaság mértéke Lengyelország, Csehország, Szlovénia és Szlovákia esetében.

Schneider [2002] hasonló eredményt kapott a valutakeresleti és áramfogyasztáson alapuló módszer kombinált használatával. Az átmeneti országok között 2000-ben Magyarország rejtett gazdasága 25,1 százalékos GDP-arányos értékkel a legkisebb méretűek közé tartozott: az átmeneti országok átlaga 38 százalék volt, csak a csehek és a szlovákok bizonyultak jobbnak, míg az OECD-országok átlaga 18 százalék volt. *Semjén–Tóth* [2004]

² Lásd például *Árva–Vértes* [1994], *Dezsériné és szerzőtársai* [1998], *Kállay* [1993], *Lackó* [1992], *Lackó* [1998].

vállalati adóbevallási adatokra épülő becslései arra utalnak, hogy az 1993 után megfigyelt csökkenés a piaczgazdaságra való áttéréssel és a (minősített számviteli rendszereket alkalmazó, több országban működő, nagyobb) külföldi vállalkozások számának növekedésével függött össze.

A feketefoglalkoztatásra kevesebb számítás készült. Az egyik első, diszkrepancia-módszeren alapuló becslést *Ádám–Kutas* [2004] közli. Ez a KSH lakossági munkaerő-felméréseinek és az APEH (a munkából származó jövedelmek után adót fizetők, az APEH vállalati mérlegbeszámolók és az szja-bevallásokhoz kapcsolódó egyéni és mezőgazdasági vállalkozói jövedelmek) adatainak összevetésén alapul, feltételezve, hogy a munkaerő-felmérés a teljes (fekete- és fehér-) foglalkoztatotti létszámot mutatja. A munkaerő-felmérés által kimutatott foglalkoztatotti létszám – a két adatforrás közötti definíciós eltérések korrekciója után – 430-500 ezer fővel többet mutat, és ennek alapján a nem regisztrált munkavállalás mértékét az összes foglalkoztatott arányában körülbelül 13 százalékra teszik 2002-ben.³ Hasonló logikán alapuló, de az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság (ONYF) adminisztratív adataiból számított becslést közöl *Augusztinovics–Köllő* [2007], amelyben a foglalkoztatottak átlagos számát a szolgálati idővel (ledolgozott napok számával) korrigálva számították: eszerint a feketén foglalkoztatottak aránya 18 százalék volt 2001-ben. Végül, *Krekó–P. Kiss* [2007] a szürkebérezés⁴ arányára készített közvetlen módszerrel, aggregált APEH-adatokon alapuló becslést.

A feketemunka jellemző formáira és ágazati előfordulására néhány lakossági adatfelvétel alapján lehet következtetni. E kötet *Adócsalás és korrupció – lakossági érintettség és elfogadottság* című tanulmánya szerint a 18–60 éves népesség ezerfős mintáján 2008 tavaszán történt adatfelvétel megkérdezettjeinek 15 százaléka dolgozott úgy a kérdezést megelőző két évben, hogy munkabérének egy részét zsebbe kapta. Közöttük vannak feketén és szürkén foglalkoztatottak is: 9 százalékuk nyilatkozott úgy, hogy a legutóbbi ilyen alkalommal a fizetése felénél többet, 6 százalékuk pedig úgy, hogy a fizetése felénél kevesebbet kapott zsebbe.⁵ A tanulmány szerint a zsebbe fizetés a férfiak, a harminc évnél fiatalabbak és az alacsonyabb iskolai végzettségűek körében magasabb az átlagnál.

Az Európai Bizottság megbízásából 2007-ben készült Eurobarometer adatfelvételben a 15 évesnél idősebbeket kérdezték meg a nem bejelentett munkáról (*European Commission* [2007]). A magyar válaszadók 7 százaléka mondta, hogy végzett feketemunkát, és az alkalmazásban állók 8 százaléka nyilatkozott úgy, hogy rendszeres jövedelmét teljes mértékben vagy részben zsebbe kapta (az EU-átlag 5 százalék volt). Az építőipar, kereskedelem és

³ *Ádám–Kutas* [2004] utal arra, hogy a KSH munkaerő-felmérése a ténylegesnél kevesebb foglalkoztatottat mutat ki a mezőgazdaságban, a diákok és a külföldiek között, ezt alátámasztó mikroszintű adatokat azonban nem közölnek. Alátámasztani látszik ezt a feltevést, hogy az időmérlegadatok egyedül a 15–24 éves korcsoportban mutatnak a KSH munkaerő-felmérésénél nagyobb foglalkoztatotti létszámot. Ha figyelembe vennénk ezt a 60 ezer fős különbséget, az 1,5 százalékponttal emelné meg a feketemunka általunk becsült arányát.

⁴ Szürkebérezésnek hívjuk azt a gyakorlatot, amikor a bejelentett dolgozó a bér egy részét (például a minimálbért) bejelentve kapja, és ezután fizetik a járulékokat, másik részét pedig zsebbe, és ezután nem fizetnek semmit.

⁵ Ezenkívül a válaszadók 14 százaléka kapta fizetésének egy részét vagy egészét számlára.

a javítás szektorokat említették a feketemunka leggyakoribb előfordulására. A megkérdezettek szerint a munkanélküliek körében a leelterjedtebb a feketemunka vállalása.

Czibik–Medgyesi [2007] a nyugdíjjal kapcsolatos tudatosság és megtakarítási hajlandóság összefüggésében vizsgálta a feketefoglalkoztatást egy 2007. évi lakossági kérdőíves adatfelvétel alapján. Eredményeik szerint a 18–59 éves alkalmazottak és alkalmi munkavállalók egytizedével fordult elő a megelőző egy évben, hogy fizetésük egy részét zsebbe kapták, az átlagosnál gyakrabban az alacsony iskolai végzettségűek, férfiak és a fiatalabbak körében. A fizetésük (egy részét) zsebbe kapó alkalmazottaknak – az életkor, nem, iskolázottság, lakhely és jövedelemszint hatásának kiszűrése után is – jellemzően nincs nyugdíj-célú megtakarítása, hanem inkább időskori költségeik csökkentésére törekuszenek (például kisebb lakásba, más településre költözés, családtaggal összeköltözés, gyermekek segítése), vagy nyugdíj mellett munkavállalást terveznek.

A feketemunka időbeli alakulására és területi eloszlására vonatkozóan *Sik* [2000] közöl számításokat. A helyi önkormányzatok megkérdezésén alapuló adatok szerint 1997-ben a települések 37 százalékában, 1999-ben 62 százalékában fordult elő, azaz az 1990-es évek végén növekvőben volt a feketefoglalkoztatás. Területi eloszlását tekintve, az ország nyugati és északi részein kevésbé, a délkeleti és központi régiókban viszont gyakoribb volt a feketefoglalkoztatás.

Becslési eljárás és adatforrások

A feketemunka arányát közvetett módszerrel, két különböző adatforrásban mért foglalkoztatotti létszám összevetésével becsüljük meg. Az egyik adatforrás a Központi Statisztikai Hivatal munkaerő-felmérése, amely a lakosság reprezentatív mintáján készül és a kérdezettek saját bevallása szerint rögzíti a munkapiaci státuszt. A munkaerő-felmérés szerint mért létszámot tekintjük a teljes (fekete- és bejelentett) foglalkoztatás mérőszámának. A másik adatforrás az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság (ONYF) mikroszintű adminisztratív adatbázisából vett mintája, illetve az Országos Egészségbiztosítási Pénztár (OEP) ezzel összekapcsolt jogviszony adatbázisa (*Elek és szerzőtársai* [2008]).⁶ Az ebből számított létszámot tekintjük a bejelentett foglalkoztatás mérőszámának.

Becslésünkben a teljes foglalkoztatás arányában számítjuk ki a feketén dolgozók arányát. Ez a becslés azokat veszi számba, akik nincsenek bejelentve a hatóságokhoz, és sem ők, sem a munkáltatójuk nem fizet semmilyen adót és járulékot. A bérekhez kapcsolódó adóeltitkolás más formáival – mint például a szürkebérezés vagy a színlelt szerződéssel történő foglalkoztatás – nem foglalkozunk.

⁶ A szerzők köszönettel tartoznak valamennyi adatgazdának, különösen az Országos Egészségbiztosítási Pénztár és az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság munkatársainak, akik készséggel együttműködtek az adminisztratív nyilvántartásokból vett minta leválogatásában és átadásában, valamint segítettek a felmerülő értelmezési és egyéb problémák megoldásában. Külön köszönet illeti *Osztotics Attilát*, aki a nyers adatokat rendszerezte és tisztította.

A két adatforrás összevetésén alapuló becslésünk pontossága jelentős részben azon múlik, hogy mennyire tudjuk összehasonlíthatóvá tenni a két adatforrást (tekintettel arra, hogy a foglalkoztatás fogalmának elhatárolásában némileg különböznek), illetve azon is, hogy a munkaerő-felmérés valóban jól közelíti-e az összes (feketén, szürkén és fehéren) foglalkoztatottak létszámát.

A foglalkoztatás fogalma a KSH munkaerő-felmérés és az ONYF adataiban

A KSH munkaerő-felmérése a lakosság reprezentatív mintáján negyedévente készülő adatfelvétel, amelyen belül az adott negyedév mindhárom hónapjában folyik a kérdőívek lekérdezése. Foglalkoztatottnak az minősül, aki a kérdezés vonatkozási hetében⁷ dolgozott fizetett munkában legalább egy órát, vagy rendszeres munkájától csak ideiglenesen (például betegség vagy szabadság miatt) volt távol. A háromhavi alminták egyszerű összesítéséből adódó negyedéves adatbázis tehát azt mutatja, hogy a negyedév egy átlagos hetében éppen hányan dolgoztak.

Az ONYF adatbázisa a munkáltatók és önfoglalkoztatók nyugdíjjárulék-bevallásán alapul: azoknak az adatait tartalmazza, akiknek nyugdíjjárulék-köteles jövedelme volt, és erről bevallást küldtek az ONYF részére. Az ONYF a járulékfizetés alapját, a jogviszony jellegét, a jogviszony kezdetét és végét tartja nyilván, illetve a jogviszony szüneteltetésének kezdetét, végét és okát (táppénz, gyed stb.) is. Ezen kívül rögzítik a járulékfizető nemét, életkorát, lakhelyét, valamint az alkalmazásban álló foglalkozását is. Ezekből az adatokból meg lehet állapítani, hogy adott év adott hetében átlagosan hány főnek volt bejelentett munkája, és hányan voltak bejelentett módon munkahelyüktől távol: azaz meg lehet határozni a munkaerő-felmérés meghatározásához közelítő foglalkoztatotti kört.

Két ponton torzíthat a számításunk: egyfelől, hogy kimaradnak azok, akik fizették ugyan a járulékot, de nem, vagy késve küldték meg erről a bevallást, másfelől, hogy kimaradnak azok is, akik dolgoztak, de jövedelmük után nem kellett járulékot fizetniük. Az utóbbi csoportba tartoznak a nyugdíj mellett dolgozók.

Az első torzítás nem kiküszöbölhető, de vélhetően nem nagyon nagy, mivel egy 2008-ban vett, 2001–2005 évekre vonatkozó mintán dolgoztunk, azaz a legfrissebb adat esetében is legalább két év telt el a bevallási időszak óta. A torzítás mértéke azonban nem is elhanyagolható: erre abból tudunk következtetni, hogy ugyanarra a mintára az ONYF -től 2007-ben kapott adatbázis az egy évvel későbbinél majdnem 100 ezerrel (több mint 2 százalékponttal) kevesebb regisztrált foglalkoztatottat tartalmazott a 2004-es évre vonatkozóan.

A második fajta torzítás pedig részben korrigálható az OEP adatainak felhasználásával. Az ONYF adatbázisa szerint nyugdíjasok esetében az OEP egészségbiztosítási járulékfizetési adatok alapján tudtuk azonosítani a nyugdíj mellett dolgozókat. Ez a korrekció azonban pontatlan, mivel a járulékfizetés időtartamát mutató OEP-adatok kevésbé megbíz-

⁷ Ez 2003 előtt a hónap 12. napját magában foglaló hét volt, 2003 és 2005 között a hónap első hétfőjét követő három hét valamelyike, míg 2006 óta a kérdezés hetét megelőző hét.

hatók.⁸ Például 2005-ben a munkaerő-felmérés szerint 156 ezren dolgoztak öregségi vagy rokkantsági nyugdíj mellett, míg az OEP adatai szerint legalább 91 ezren voltak bejelentve (és legnagyobb részük nem állt jogviszonyban az ONYF szerint), azaz legfeljebb 42 százalékkal dolgozott feketén. Ha azt feltételeznénk, hogy a feketemunka a nyugdíjasok körében ugyanolyan arányú, mint a népesség átlagában, akkor felső becslésként a nyugdíj melletti bejelentett munkára körülbelül 128 ezer fő adódna, ami majdnem 40 ezerrel (egy százalékponttal) csökkentené a nem bejelentett munka elterjedtségét az egész népességen belül.

Végül, további bizonytalanság származik abból, hogy nem a teljes ONYF adminisztratív adatbázison, hanem egy 200 ezer fős, a teljes népességet reprezentáló mintán dolgoztunk,⁹ továbbá hogy a munkaerő-felmérés foglalkoztatási adatai is tartalmaznak véletlen hibát. A KSH közlése szerint a munkaerő-felmérés foglalkoztatási adatainak 95 százalékos konfidencia-intervalluma körülbelül ± 18 ezer fős bizonytalanságot tartalmaz, és közelítő számításaink szerint hasonló nagyságú a bizonytalanság az ONYF mintavétele miatt is. A feketefoglalkoztatás 95 százalékos bizonyossággal így csak egy ± 25 ezer fős ($\pm 0,6$ százalékpontos) sávban határozható meg, pusztán a véletlen törvényszerűségei miatt.

A töredékes munkaviszonyok jelentősége a foglalkoztatotti létszám meghatározásában

Az ONYF-adatok óriási előnye más adminisztratív (például az APEH) adatokkal szemben, hogy nemcsak azt tudjuk megállapítani, hogy az év folyamán kiknek volt legalább egyszer, bármilyen rövid ideig munkája (nevezzük ezt kumulált vagy érintett létszámnak), hanem azt is, hogy átlagosan az év bármely napján hányan dolgoztak. A kumulált (érintett) és az átlagos foglalkoztatotti, illetve alkalmazotti¹⁰ létszám közötti különbséget mutatja a 2. és a 3. táblázat, többféle adatforrást felhasználva. A kumulált létszám – az adott évben valamilyen foglalkozásban/alkalmazásban állók létszáma – szükségszerűen mindig nagyobb az átlagos létszámnál.

Nyilvánvaló, hogy két adatforrás foglalkoztatotti adatát csak akkor értelmes összehasonlítani, ha mindkettőben azonos vagy legalább hasonló a foglalkoztatás meghatározása. Az eltérések egyfelől abból adódhatnak, hogy az adatforrásban mi számít munkavégzésnek (például csak a rendszeres munka vagy bármely, legalább egyórányi munkavégzés, a tényleges munka vagy az is, ha rendszeres munkától néhány napig távol volt stb.), másfelől abból, hogy az átlagos vagy a kumulált létszámot méri-e az adatforrás.

⁸ Az OEP adatbázisában sok olyan, időközben nyilvánvalóan lezárult biztosítási jogviszony található, amelyek végének időpontja nem ismert.

⁹ A reprezentativitás ellenőrzéséhez az ONYF mintáját összevetettük a népszámlálás adataival. A minta kor, nem és lakóhely szerinti eloszlása kismértékben eltért a népességétől, amit súlyozással korrigáltunk. Az erre vonatkozó számításainkat itt nem részletezzük, de kérésre szívesen rendelkezésre bocsátjuk.

¹⁰ A foglalkoztatottak körébe az alkalmazottakon kívül az egyéni és társas vállalkozók, szövetkezeti tagok és segítő családtagok tartoznak.

2. TÁBLÁZAT
Foglalkoztatotti létszám adatok 2004-ben (ezer fő)

	Bejelentett	
	kumulált	átlagos
APEH (összevont jövedelem)	4335	–
ONYF(1)+	3970	–
ONYF(2)++	3848	3264

+ Az APEH definíciója szerint összevont jövedelemmel rendelkezők csoportjának közelítése az ONYF adatbázisában, korrigálva a dolgozó nyugdíjasok OEP-adatbázisból kinyerhető jogviszonyaival. Lásd a módszertani leírást a Függelékben és az *F1. táblázat* APEH összevont adóalap elnevezésű oszlopát.

++ A KSH munkaerő-felmérésének definíciójához közelítő foglalkoztatotti kör az ONYF-adatbázisban, korrigálva a dolgozó nyugdíjasok OEP-adatbázisból kinyerhető jogviszonyaival. Lásd a módszertani leírást a Függelékben és az *F1. táblázat* MEF-oszlopát.

Forrás: Saját számítás a KSH munkaerő-felmérése, az ONYF és az OEP adatai alapján.

3. TÁBLÁZAT
Alkalmazotti létszám adatok 2004-ben (ezer fő)

	Bejelentett	
	kumulált	átlagos
APEH (bérjövdelem)	3 750	–
ONYF(1)+	3 609	–
ONYF(2)++	3 532	2 949

+ Az APEH definíciója szerint bérjövdelemmel (bevallás 1–4. sora) rendelkezők csoportjának közelítése az ONYF-adatbázisban, korrigálva a dolgozó nyugdíjasok OEP-adatbázisból kinyerhető jogviszonyaival. Lásd a módszertani leírást a Függelékben és az *F1. táblázat* APEH bérjövdelem elnevezésű oszlopát.

++ A KSH munkaerő-felmérésének definíciójához közelítő alkalmazotti kör az ONYF-adatbázisban, korrigálva a dolgozó nyugdíjasok OEP-adatbázisból kinyerhető jogviszonyaival. Lásd a módszertani leírást a Függelékben és az *F1. táblázat* MEF-oszlopát.

Forrás: Saját számítás a KSH munkaerő-felmérése, az ONYF és az OEP adatai alapján.

A 2. és 3. táblázatban az első oszlopokon belüli eltérések a foglalkoztatotti, illetve az alkalmazotti kör eltéréseiből, illetve a különböző adatbázisok használatából adódnak. Az APEH-definíció szerint például a munkanélküli-járadék, a gyed és a táppénz is bérjövdelemnek számít (a bevallás 1–4. sorában szerepelnek), így a munkanélküliek, a nem dolgozó kisgyermekesek és a hosszabb időn át betegek egy része is a foglalkoztatottak, illetve az alkalmazottak közé kerül. Teljes egészében ez magyarázza az ONYF(1) és ONYF(2) sorok közötti eltérést, ahol az ONYF-adatok alapján közelítettük az APEH és a KSH munkaerő-felmérésének definíciója szerinti foglalkoztatotti, illetve alkalmazotti kört. Az APEH és ONYF(1) értékek közötti különbség¹¹ részben az eltérő meghatározás, részben

¹¹ Ez az alkalmazottak esetén kevesebb mint 150 ezer, a foglalkoztatottak esetén mintegy 350 ezer fő. Kisebb eltérés abból is adódhat, hogy egyesek az egyik intézmény számára teljesítik bevallási kötelezettségüket, míg a másik számára nem.

4. TÁBLÁZAT
Munkanélküliek létszámadatai 2004-ben (ezer fő)

	Munkanélküli-járadékban részesülők	
	kumulált	átlagos
ONYF ⁺	420	127
ÁFSZ	428	110

⁺ Adóköteles munkanélküli-ellátásban részesülők.

Forrás: Állami Foglalkoztatási Szolgálat (ÁFSZ) és saját számítás az ONYF adatai alapján.

annak következménye, hogy az APEH-definíciót nem lehet teljes mértékben reprodukálni az ONYF-ben (és OEP-ben) rendelkezésre álló adatok alapján.

Az ONYF(2) sor kumulált és átlagos értéke közötti körülbelül 600 ezer fős különbség mutatja meg, hogy milyen mértékű torzítást okoz a becslésekben, ha nem vesszük figyelembe a munkaviszonyok hosszát, vagyis azt, hogy nem minden foglalkoztatott dolgozik az év egészében. A jogviszonyok hosszát vizsgálva, az ONYF-adatokból megállapítható, hogy a foglalkoztatottak körülbelül 30 százaléka csak az év egy részében dolgozott. Ez a fő oka annak, hogy a kumulált létszámot mutató APEH-adatok jelentősen felülbecslik mind a foglalkoztatottak, mind az alkalmazottak átlagos létszámát.¹²

A töredékes munkaviszonyok azt is érthetőbbé teszik, hogy a köznapi megítélés szerint alacsony összegű támogatásokból hogyan élnek meg az érintettek. Az ONYF adatai alapján ugyanis kiszámítható, hogy a munkaviszonyban, illetve járadékban töltött időszakok éven belül és egyénenként is jelentősen szóródnak, és sokan vannak, akik hosszabb munkában töltött időszak után vagy előtt rövidebb ideig éltek járadékból (illetve rövidebb időszakokat kellett áthidalniuk megtraktarításaik felhasználásával vagy vásárlásaik elhalasztásával).

Az ONYF-mintában szereplő adóköteles munkanélküli-ellátásban részesülők (azok, akik 2004 folyamán legalább egy napig részesültek munkanélküli-ellátásban) (4. táblázat) átlagosan 111 napig kaptak munkanélküli-ellátást, és 153 napot dolgoztak. Az ellátásban részesülők egyötöde nem dolgozott egyáltalán az év folyamán, és így nem volt munkából származó jövedelme sem. A legalább egy napot dolgozó munkanélküliek átlagosan 95 napig kaptak munkanélküli-ellátást és 192 napot dolgoztak.

A munkaerő-felmérés létszámadata mint az összes foglalkoztatás mérőszáma

Annak ellenőrzéséül, hogy a munkaerő-felmérés által közölt létszám mennyire fedí le az összes (legális és nem legális) foglalkoztatottat, a 2001. évi létszámot összehasonlítottuk három másik adatforrás szerinti foglalkoztatotti létszámmal: a KSH-népszámlálás, a KSH-

¹² A töredékes munkaviszonyok az APEH-bevallásokból kapott jövedelemeloszlási adatokat is torzítják, de ennek részletes tárgyalásába most nem megyünk bele.

időmérleg és a Tárki-monitor adatfelvételeivel. A népszámlálás a teljes népességet lefedi, és a válaszadás kötelező, a többi adatfelvétel a teljes népességre reprezentatív mintán történik, és a válaszadás nem kötelező. Mivel a munkaerő-felméréshez hasonlóan az első két adatfelvételt a KSH készíti, így előfordulhat, hogy a kérdezőket hivatalos személynek tekintik, és egyes információkat elhallgatnak a válaszadók. A magáncéggként működő (azaz „hivatalosnak” a legkevésbé gondolható) Tárki adatfelvételei esetében vélhetően ez kevésbé gyakori. A foglalkoztatás definíciója eltér a különböző adatforrásokban, de megpróbáltuk azt a lehető legjobban a munkaerő-felmérésben használt definícióhoz (a kérdezett személy a vonatkozási héten legalább egy órát dolgozott, vagy rendszeres munkájától ideiglenesen volt távol) közelíteni.

E három adatfelvétel közül 2001-ben a munkaerő-felmérés szerint a legmagasabb a foglalkoztatotti létszám. A második legmagasabb – a munkaerő-felmérésnél 110 ezer fővel alacsonyabb – foglalkoztatotti létszámot az időmérleg mutatja. Végül a Tárki független felmérése, amelyben a feketemunka eltitkolására vonatkozó motiváció valószínűleg a legalacsonyabb, a munkaerő-felmérésnél 180 ezerrel alacsonyabb foglalkoztatotti létszámot mutat, akárcsak a népszámlálás. A munkaerő-felmérés az időmérlegnél csak a 15–24 éves korcsoportban mutat kevesebb foglalkoztatottat.¹³ Ezek alapján tehát feltételezhetjük, hogy a munkaerő-felmérés a tényleges foglalkoztatás nagy részét felméri.

A feketefoglalkoztatás mértéke és eloszlása

Csak a 15–74 éves népességet vizsgáltuk, és mindkét mintában átlagos foglalkoztatotti/alkalmazotti létszámot becsültünk, 2001-től 2005-ig minden évre.

Eredményeink szerint a nem regisztrált foglalkoztatás 16-17 százalék, azaz 630–670 ezer fő körül mozgott. Ez *Ádám–Kutas* [2004] 2002-re vonatkozó 13 százalékos becslésénél némiképp nagyobb, és hasonló *Augusztinovics–Köllő* [2007] 18 százalékos becsléséhez. Az arányok gyakorlatilag változatlanok 2001 és 2005 között (5. táblázat).

5. TÁBLÁZAT
Teljes és bejelentett foglalkoztatás, 2001–2005

	2001	2002	2003	2004	2005
Munkaerő-felmérés (ezer fő) <i>A</i>	3868	3871	3922	3900	3902
ONYF+ (ezer fő) <i>B</i>	3219	3214	3252	3264	3241
Nem bejelentett (ezer fő) (<i>A</i> – <i>B</i>)	649	657	670	636	661
Nem bejelentett aránya (százalék) (<i>A</i> – <i>B</i>)/ <i>A</i>	16,8	17,0	17,1	16,3	16,9

+ Munkaerő-felmérés definíciójához közelítő foglalkoztatotti kör az ONYF-adatbázisban, korrigálva a dolgozó nyugdíjasok OEP-adatbázisból kinyerhető jogviszonyaival. Lásd a módszertani leírást a Függelékben és az *F1. táblázat* MEF-oszlopát.

Forrás: Saját számítás a KSH munkaerő-felmérése, az ONYF és az OEP adatai alapján.

¹³ A különbség nagyjából 60 ezer fő: ha ezt hozzáadjuk a munkaerő-felmérés létszámához, az körülbelül 1,5 százalékponttal emeli meg a feketefoglalkoztatás becsült arányát.

Rátérve az alkalmazottak számának vizsgálatára (6. táblázat), azt látjuk, hogy körükben a feketemunka aránya alacsonyabb, 12–14 százalék körüli, ami 400–470 ezer embert jelent. Itt az évek közötti ingadozás erősebb, hiszen becslésünk érzékeny arra, hogyan bontjuk meg a foglalkoztatottakat alkalmazottakra és vállalkozókra.¹⁴ Ezért az alkalmazottakra számított eredmények nem csak a létszám tényleges változását, hanem azt is tükrözhetik, ha például az alkalmazottakból színlelt szerződéssel vállalkozók lesznek (vagy fordítva).

6. TÁBLÁZAT
Teljes és bejelentett alkalmazotti létszám, 2001–2005

	2001	2002	2003	2004	2005
Munkaerő-felmérés (ezer fő) <i>A</i>	3314	3337	3399	3348	3367
ONYF+ (ezer fő) <i>B</i>	2885	2886	2928	2949	2934
Nem bejelentett (ezer fő) (<i>A</i> – <i>B</i>)	429	451	471	399	433
Nem bejelentett aránya (százalék) (<i>A</i> – <i>B</i>)/ <i>A</i>	12,9	13,5	13,9	11,9	12,9

+ A KSH munkaerő-felmérése definíciójához közelítő alkalmazotti kör az ONYF-adatbázisban, korrigálva a dolgozó nyugdíjasok OEP-adatbázisból kinyerhető jogviszonyaival. Lásd a módszertani leírást a Függelékben és az *F1. táblázat* MEF-oszlopát.

Forrás: Saját számítás a KSH munkaerő-felmérése, az ONYF és az OEP adatai alapján.

Mindebből az is következik, hogy a vállalkozók körében a feketemunka elterjedtebb volt a vizsgált időszakban: 2004-ben például az 527 ezer, önmagát a munkaerő-felmérésben vállalkozónak tartó személlyel szemben csak 304 ezer vállalkozónak tekinthető személy állt az ONYF-ben.

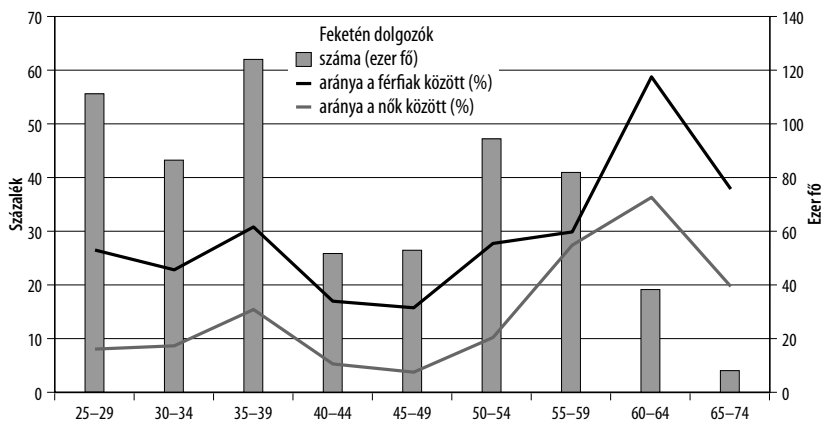
A számításokat nem, életkor, lakóhely és foglalkozás szerinti bontásban is elvégeztük. Ezek a számítások óhatatlanul további bizonytalanságot visznek a becslésünkbe, hiszen a számítás nemcsak azt tükrözi, hogy mekkora az eltérés a két adatforrás között, hanem azt is, hogy a két forrásban milyen alapon sorolják be az egyéneket az egyes kategóriákba. A nem és az életkor esetén vélhetően nincs eltérés, a lakóhely esetében azonban már előfordulhat, hogy például a munkaerő-felmérésben az ideiglenes lakhelyet rögzítik, míg az ONYF az állandó lakhelyet tartja nyilván. A foglalkozások besorolása is eltérhet, ha a munkavállaló mást mond a KSH kérdezőbiztosának, mint amit a munkáltatója bejelentett az ONYF-nek. A következő számításokat tehát csak közelítő becsléseknek tekinthetjük.

Mint az *1. ábra* mutatja, a feketemunka aránya magasabb a férfiak, mint a nők körében, és magasabb a nyugdíj előtt álló népességben. Ez utóbbi jelenség azonban annak a következménye is lehet, hogy – mint korábban említettük – a nyugdíj mellett legálisan dolgozók létszámát valószínűleg alulbecsültük. Az idősebb munkavállalók között egyébként is alacsony a foglalkoztatási ráta, tehát semmiképpen sem arról van szó, hogy a feketén

¹⁴ A munkaerő-felmérésben a megbontás önbevallás alapján történik, míg az ONYF-adatbázisban az időszak során szerzett átlagos jövedelem alapján soroltuk be a foglalkoztatottakat egy adott napon az alkalmazottak, vállalkozók, szövetkezeti tagok vagy segítő családtagok közé.

1. ÁBRA

Feketén foglalkoztatottak száma és aránya az összes foglalkoztatott között korcsoportonként és nemenként a KSH munkaerő-felmérésében és ONYF-mintában, 2004

Forrás: Saját számítás a KSH munkaerő-felmérése, az ONYF és az OEP adatai alapján.

dolgozók többsége idős. Összességében a feketén foglalkoztatottak mintegy fele a 25–39 éves korosztályba tartozik.

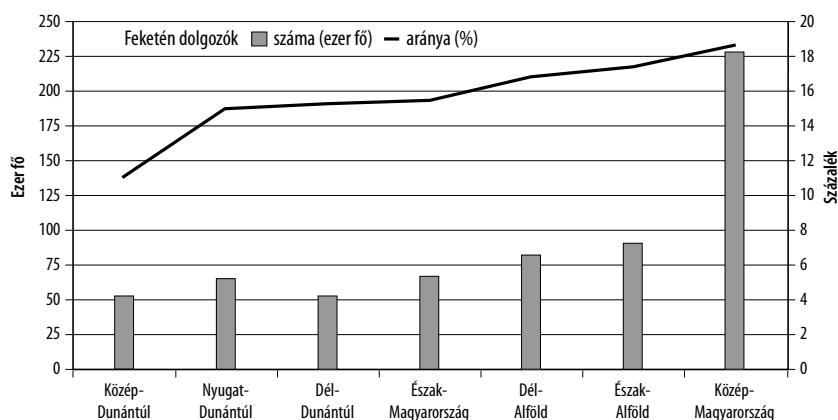
Eredményeink részben egybecsengenek, részben ellentmondásban vannak e kötet *Adócsalás és korrupció – lakossági érintettség és elfogadottság* című tanulmányának eredményeivel. Ott is azt találják, hogy a férfiak körében gyakoribb a feketemunka végzése, az életkor szerinti megbontást vizsgálva viszont azt látják, hogy a harminc év alattiak lényegesen nagyobb arányban kapnak zsebbe fizetést, mint az ötven év feletiek.¹⁵ Ez a becslés azonban nemcsak a feketén, hanem a szürkén foglalkoztatottakra is vonatkozik, és nem az átlagos, hanem az érintett létszámot mutatja (azokét, akik az elmúlt egy vagy két év során valamilyen zsebbe kapták fizetésüket vagy annak egy részét). Az eltérés tehát származhat abból is, ha a fiatalok között gyakoribb a rövidebb idejű, alkalmi munkavállalás, és abból is, ha közöttük gyakoribb a szürkebéresek (és kisebb a feketén dolgozók) aránya.

A feketemunka aránya legmagasabb az ország középső területén, és átlagnál nagyobb az Alföldön. Az összes feketén foglalkoztatott több mint egyharmadát Közép-Magyarország, több mint 60 százalékát pedig a középső régió és az Alföld együtt adja. A közép-magyarországi becslést felfelé torzíthatja a már jelzett probléma, hogy az ONYF adatokban az állandó lakóhely, míg a munkaerő-felmérés adataiban az ideiglenes lakhely szerepel, így a több munkalehetőséget kínáló régiókba frissen beköltöző munkaerő még nem ott jelenik meg bejelentett foglalkoztatottként. Más adatokból azonban tudjuk, hogy a migráció

¹⁵ Az ellentmondás még annak figyelembevételével is fennáll, hogy a hivatkozott tanulmány a teljes kohorszra (nem pedig a foglalkoztatottakra) számítja az arányokat.

alacsony, így ez a torzítás valószínűleg nem jelentős (Cseres-Gergely [2004]). Ezt erősíti az is, hogy Sik–Tóth [1998] kérdőíves felmérésen alapuló eredményei szerint is ezek a régiók a leginkább érintettek. A központi régió magas mutatója azt is segít megmagyarázni, hogy az empirikusan kimutatható feketegazdaság miért kisebb, mint amit a véleményformáló értelmiség érzékel: a közgondolkodást meghatározó kutatók, újságírók és politikusok ugyanis a városokban és a fővárosban élnek, ahol a feketemunka az átlagosnál elterjedtebb (2. ábra).

2. ÁBRA
Feketén foglalkoztatottak száma és aránya régióinként, 2004

Forrás: Saját számítás KSH munkaerő-felmérése, az ONYF és az OEP adatai alapján.

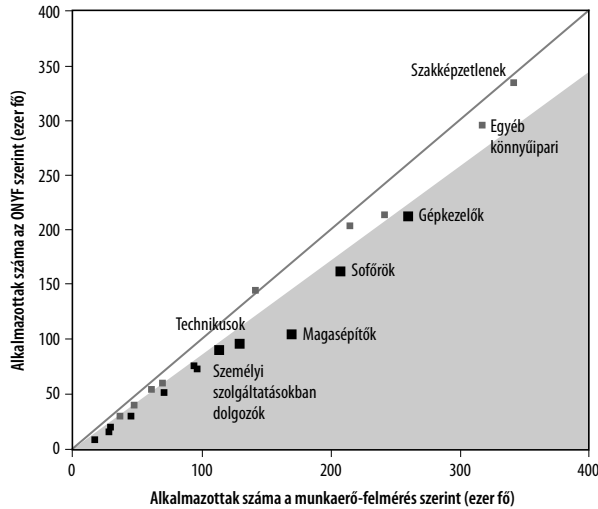
A foglalkozási csoportok szerinti becslés nagyon érzékeny a besorolások pontosságára,¹⁶ ezért itt csak a nagyon egyértelmű eredményeket emeljük ki: e szerint a magasépítésben dolgozók, a sofőrök, a gépkezelők, a technikusok és a személyi szolgáltatásokban alkalmazottak körében nagy létszámú és gyakori a feketemunka. A 3. ábrán azt látjuk, hogy egy adott foglalkozási csoportban hányan dolgoznak a munkaerő-felmérés szerint (x tengely), és hányan vannak bejelentve az ONYF-nél is (y tengely). Látjuk, hogy jó néhány foglalkozás az átlóhoz közel helyezkedik el: vagyis ezekben a két létszám majdnem azonos.

Az átlagosnál magasabb arányt találtunk még a vagyoni védelmi ügyintézők, az építésszek, a közép- vagy felsőfokú számítástechnikai foglalkozások, a felsőfokú kulturális foglalko-

¹⁶ Itt az alkalmazotti és vállalkozói státus szerinti besorolás eltérései is növelik a torzítást. Az ONYF-adatban ugyanis csak az alkalmazottakra tudjuk a foglalkozási csoportot, ezért csak erre a körre tudjuk az összehasonlítást elvégezni, de abban nem lehetünk biztosak, hogy a munkaerő-felmérés adataiban mindenki a hivatalos és nem a tényleges státusa szerint nyilatkozik. Ha például a színlelt szerződéssel dolgozók a munkaerő-felmérésben alkalmazottnak vallják magukat, akkor az ONYF alulbecsli az alkalmazottak számát, és számításunk nagyobbakat mutatja a feketén alkalmazottak arányát az adott foglalkozási csoportban.

3. ÁBRA

A feketemunka aránya az alkalmazottak között foglalkozások szerint 2004-ben

Megjegyzés: Az ábrán a szürkével jelölt sávban az átlagosnál magasabb a feketén dolgozók aránya.

Fekete négyzet jelöli a feketefoglalkoztatásban erősebben érintett csoportokat.

Forrás: Saját számítás KSH munkaerő-felmérése, az ONYF és az OEP adatai alapján.

zások és a javítók-szerelők körében. Nincs, vagy nagyon alacsony a feketefoglalkoztatás a jórészt állami alkalmazásban dolgozó felső vagy középfokú végzettségű egészségügyi és humán szakemberek körében, a diplomásoknál (kivéve az építészeket és a kulturális szakmákat), a vendéglátásban, illetve az egyéb könnyűipari és az egyszerű képzetlen foglalkozásokban (kivéve a mezőgazdasági munkásokat) alkalmazotknál.¹⁷ Alacsonyabb az átlagnál a kereskedelemben, és az egyéb könnyűiparban is (utóbbit a nagy létszáma miatt emeltük ki az ábrában). A foglalkozási kategóriák pontos meghatározását a Függelékben közöljük (F2. táblázat).

Összefoglaló és következtetések

Számításaink szerint a fekete- (nem bejelentett) foglalkoztatás az összes foglalkoztatott 16-17 százaléka körül volt 2001–2005-ben. A feketén dolgozók között nagyobb arányban találunk férfiakat, illetve a nyugdíjkorhatárhoz közel állókat. Az átlagnál magasabb a feketén dolgozók aránya a közép-magyarországi és az alföldi régiókban. A magasépítésben

¹⁷ Ezek az eredmények nem zárják ki, hogy ezekben a foglalkozásokban az önállóként (egyéni vállalkozóként) dolgozók közt nagy a bejelentés nélkül dolgozók aránya, illetve azt sem, hogy az adóelkerülés kevésbé végletes formáját (például a szürkebérezést) alkalmazzák.

dolgozók, a sofőrök, a gépkezelők, a technikusok és a személyi szolgáltatásokban dolgozók körében nagy létszámú és gyakori a feketemunka.

A feketefoglalkoztatásra kapott 16-17 százalékos becslésből nem lehet megállapítani a kieső költségvetési bevételt, mivel a feketén dolgozók bére nem ismert; összetételük alapján csak arra lehet következtetni, hogy keresetük a bejelentett dolgozók átlagbére alatt van (továbbá elképzelhető, hogy nagyobb arányban dolgoznak részmunkaidőben). Erre utalnak e kötet *Adócsalás és korrupció – lakossági érintettség és elfogadottság* című tanulmányának eredményei is, miszerint a zsebbe kapott fizetés a munkaerőpiac perifériáján levőkre jellemző: az alacsonyabb iskolázottságúak, a fiatalabbak, az alkalmi munkások vagy munkanélküliek között, illetve azok körében, akik hosszabb időt töltöttek munkanélküliségben.

Eredményeinkből több következtetés is adódik. Egyrészt, hogy ma Magyarországon a feketemunka mértéke jelentős, de a közvélekedéssel ellentétben nem éri el a foglalkoztatottak ötödét sem. Másrészt, az általunk becsült fekete- (nem bejelentett) foglalkoztatás nem a közismerten alacsony foglalkoztatási rátán túl, hanem azon belül jelenik meg. Ez megkérdőjelezi azt a szokásos mentséget, hogy a magyar foglalkoztatási mutató volta-képpen nem is annyira alacsony, csak a hivatalos statisztika nem a ténylegesen dolgozók létszámát méri. A hivatalos adatok ugyanis éppen a KSH munkaerő-felmérésének alapján készülnek, és számításaink szerint ebben már benne van a több mint 600 ezer be nem jelentett foglalkoztatott is.

Harmadrészt, a feketemunka nem általánosan, hanem tevékenységi kört, régiót és a résztvevők demográfiai összetételét tekintve is viszonylag koncentráltan fordul elő, ami lehetőséget ad a jól célzott ellenőrzésekre. Az ilyen ellenőrzés előnye, hogy a minden munkáltatót és munkavállalót érintő fehéritő intézkedésekkel szemben azok számára jelent nagyobb költséget (és így visszatartó erőt), akik nagyobb valószínűséggel foglalkoztatnak vagy dolgoznak feketén (*Szántó–Tóth* [2001]). Ez a következtetésünk a *Világbank* [2008] ajánlásával is összhangban van.

Végül, a feketén dolgozók összetétele arra is utal, hogy a feketefoglalkoztatás jelentős része a jelenlegi minimálbér és bérterhek mellett nem lenne rentábilis, mivel a bejelentett alkalmazás teljes bérköltsége jellemzően meghaladja a szakképzetlen munkaerő termelékenységét. Ebből az következik, hogy a minimálbér (vagy a járuléktérhek) csökkentése nélkül az ellenőrzések további szigorítása nem a bejelentett foglalkoztatás, hanem a munkanélküliség növekedéséhez vezet majd.

HIVATKOZÁSOK

- ÁDÁM SÁNDOR–KUTAS JÁNOS [2004]: A foglalkoztatottak számának alakulása a személyi jövedelemadó bevallások alapján. Munkaügyi Szemle, 3. sz.
- ÁRVAY JÁNOS–VÉRTES ANDRÁS [1994]: A magánszektor és a rejtett gazdaság súlya Magyarországon, 1980–1992. Összefoglaló. Gazdaságkutató Rt., Budapest.
- AUGUSZTINOVICS MÁRIA–KÖLLŐ JÁNOS [2007]: Munkaerőpiaci pálya és nyugdíj 1970–2020. Közgazdasági Szemle, 54. évf. 6. sz. 529–559. o.

- CHRISTIE E.–HOLZNER, M. [2004]: Household tax compliance and the shadow economy in Central and Southeastern Europe, 2004. évi tavaszi szeminárium, WIIW, Bécs.
- CZIBIK ÁGNES–MEDGYESI MÁRTON [2007]: A lakosság nyugdíjjal kapcsolatos megtakarítási tudatossága és hajlandósága. Egy lakossági kérdőíves felvétel elemzése. MKIK GVI, Budapest, november, 71. o.
- CSERES–GERGELY ZSOMBOR [2004]: County to county migration and labour market conditions in Hungary between 1994 and 2002, (A megyék közti migráció és munkapiaci jellemzők Magyarországon 1994 és 2002 között) Zeitschrift für Arbeitsmarktforschung (ZAF) 37. évf. 4. sz. 425–436. o.
- DEZSÉRINÉ MAJOR MÁRIA–FUTÓ PÉTER–KÁLLAY LÁSZLÓ [1998]: Mekkora az informális gazdaság Magyarországon? Budapesti Negyed, No. 4.
- ECOSTAT [2005]: Kísérletek a rejtett gazdaság nagyságának meghatározására. Ecostat Módszertani füzetek, 3. sz.
- EILAT, Y.–ZINNES, C. [2000]: The evolution of the shadow economy in transition countries, Harvard Institute for International Development, Cambridge, MA.
- ELEK PÉTER–OSZTOTICS ATTILA–SCHARLE ÁGOTA–SZABÓ BÁLINT–SZABÓ PÉTER ANDRÁS [2008]: Az Országos Egészségbiztosítási Pénztár, az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság és a Magyar Államkincstár kezelésében levő adatbázisok. Megjelent: Köllő János (szerk.): Áttekintés az államigazgatási adatbázisokkal és teljeskörű összeírásokkal kapcsolatos kutatási tapasztalatokról. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Adatbank, 2008. október 2.
- EUROPEAN COMMISSION [2007]: Undeclared work in the European Union, Report, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions http://ec.europa.eu/employment_social/news/2007/oct/undeclared_work_en.pdf
- KÁLLAY LÁSZLÓ [1993]: Az informális szektor terjedelme Magyarországon. Piacgazdaság Alapítvány, Budapest, kézirat.
- KREKÓ JUDIT–P. KISS GÁBOR [2007]: Adóelkerülés és a magyar adórendszer. MNB Tanulmányok, 65. MNB, Budapest, 54 o.
- KSH [2005]: A rejtett gazdaság átvilágítása és a GDP, KSH Hírlevél, 2005. II. évf. 7. sz.
- LACKÓ MÁRIA [1992]: The Extent of the Illegal Economy in Hungary between 1970 and 1989 – a Monetary Model. Acta Oeconomica, Vol. 44. No. 1–2. 161–190. o.
- LACKÓ MÁRIA [1998]: The Hidden Economies of Visegrad Countries in International Comparison: A Household Electricity Approach. Megjelent: Halpern, L.–Wyplosz, Ch. (szerk.): Hungary: Towards a Market Economy. Cambridge University Press.
- LACKÓ MÁRIA [2000]: Egy rázós szektor: a rejtett gazdaság és hatásai a poszt-szocialista országokban háztartási áramfelhasználásra épülő becslések alapján, Elemzések a rejtett gazdaság magyarországi szerepéről, 1. sz. MTA KTI–Tárki, Budapest.
- OECD [2004]: OECD Employment Outlook, OECD, Párizs.
- SCHNEIDER, F. [2002]: Size and measurement of the informal economy in 110 countries around the world, Világbank, Workshop of Australian National Tax Centre, ANU, Canberra, Ausztrália, 2002. július 17.
- SEMJÉN ANDRÁS–TÓTH ISTVÁN JÁNOS [2004]. Rejtett gazdaság és adózási magatartás Magyar közepes és nagy cégek adózási magatartásának változása 1996–2001. Elemzések a rejtett gazdaság magyarországi szerepéről. 4. tanulmány. MTA KTI, Budapest, 2004. január, 76 o.
- SIK ENDRE [1995]: Measuring the unregistered economy in post-communist transformation. Eurosocial Report, No. 52. Bécs.

- SIK ENDRE [2000]: Kgst-piacok és feketemunka – Magyarország 1999. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, Budapest, július.
- SIK ENDRE–TÓTH ISTVÁN JÁNOS [1998]: A rejtett gazdaság néhány eleme a mai Magyarországon. Társadalmi Társadalompolitikai Tanulmányok, Budapest.
- SZÁNTÓ ZOLTÁN–TÓTH ISTVÁN JÁNOS [2001]: A rejtett gazdaság és az ellene való fellépés tényezői, Közgazdasági Szemle, 48. évf. 3. sz. 203–218. o.
- TÓTH ISTVÁN JÁNOS–SEMJÉN ANDRÁS [2007]: Magyar vállalkozások adómagatartása. Világbank workshop, Budapest, 2007. december 5–6.
- VILÁGBANK [2008]: Reducing undeclared employment in Hungary, Synthesis report of the World Bank Study. Final Report No. 43777-HU, május.

FÜGGELÉK

Az ONYF és a KSH munkaerő-felmérésének foglalkoztatotti kategóriái és a munkakörök csoportosítása

Az ONYF-adatbázisban egy emberhez egy adott évben több jogviszony is tartozhat, és minden jogviszony esetében rendelkezésre áll az információ a jogviszony kezdetéről, végéről és a jogviszony keretében szerzett jövedelemről. Ezenkívül az adatbázis tartalmazza, hogy milyen jogcímen (táppénz, gyed stb.) és milyen időszakban szünetelt a biztosítási jogviszony az adott évben.

Az *F1. táblázat* azt mutatja, hogy ezek alapján hogyan közelíthetők a KSH munkaerő-felmérésének foglalkoztatott kategóriái és az APEH szerint összevont jövedelemmel, illetve bérjövdelemmel rendelkezők köre. A munkaerő-felmérés kategóriáinak képzésekor a biztosítási jogviszonyok mellett figyelembe kell venni a jogviszony-szüneteltetésekről szóló információkat is, mert például gyed vagy sorkatonai szolgálat alatt az adott személy nem számít foglalkoztatottnak, de például táppénz esetén annak számít. A foglalkoztatottakat az időszak során elért átlagjövedelem alapján soroltuk be az alkalmazottak, vállalkozók, szövetkezeti tagok és segítő családtagok közé.

Az APEH szerint bérjövdelemmel, illetve összevont adóalappal rendelkezők körét is a biztosítási jogviszonyok és jogviszony-szüneteltetések segítségével közelíthetjük az *F1. táblázat* szerint.

Végül, az *F2. táblázat* mutatja, hogyan képeztünk a feketefoglalkoztatás szempontjából lényeges foglalkozási kategóriákat a FEOR-számok alapján. Az ONYF-adatbázisban bizonyos (jórészt vállalkozói) jogviszonyok esetén hiányzik a FEOR-bejegyzés, ezért a foglalkozási összehasonlításokat csak az alkalmazottakra végeztük el, és az eredmények így is csupán közelítésnek tekinthetők.

F1. TÁBLÁZAT

Az ONYF-adatbázis biztosítási jogviszony kategóriái és a biztosítási jogviszony szüneteltetésének kategóriái, valamint ezek kezelése a különböző foglalkoztatotti definíciók esetén

	Munkaerő-felmérés	APEH	
		bérvédelem	összevont adóalap
BIZTOSÍTÁSI JOGVISZONY JELLEGE			
Munkaviszony	alkalmazott	+	+
Közalkalmazotti jogviszony		+	+
Közfoglalkoztatási jogviszony		+	+
Bírósági alkalmazott		+	+
Igazságügyi alkalmazott		+	+
Fegyveres erők, hivatásos		+	+
Fegyveres erők, szerződéses		+	+
Prémiumévek programban résztvevő személy		+	+
Különleges foglalkoztatási állományban levő személy		+	+
Bedolgozói jogviszony		+	+
Alkalmi munkavállalói könyv		+	+
Felhasználási szerződés		-	+
Megbízási jogviszony		-	+
Országgyűlési képviselő		-	+
Társadalmi megbízatású polgármester		-	+
Választott tisztségviselő		-	+
Egyházi személy, szerzetesrend tagja		-	+
Más foglalkoztatónál fennálló jogviszony		-	+
Hivatásos nevelőszülői jogviszony		-	- ^a
Ösztöndíjas foglalkoztatási jogviszony		-	- ^a
Munkarehabilitációs díj		-	- ^a
Egyéni vállalkozó (közép- vagy felsőfok)	egyéni vállalkozó	-	+
Egyéni vállalkozó (munkaviszony mellett)		-	+
Egyéni vállalkozó (társas vállalkozás mellett)		-	+
Kiegészítő tevékenységet folytató nem minősülő egyéni vállalkozó		-	+
Kiegészítő tevékenységet folytató egyéni vállalkozó		-	+
Mezőgazdasági őstermelő		-	+
Vállalkozási jellegű jogviszony		-	+
Társas vállalkozó (közép- vagy felsőfok)	társas vállalkozás tagja	-	+
Társas vállalkozó (munkaviszony mellett)		-	+
Társas vállalkozó (társas vállalkozás mellett)		-	+
Kiegészítő tevékenységet folytató nem minősülő társas vállalkozó		-	+
Kiegészítő tevékenységet folytató társas vállalkozó		-	+

F1. TÁBLÁZAT – FOLYTATÁS

	Munkaerő-felmérés	APEH	
		bérijövedelem	összevont adóalap
Szövetkezeti tag, munkaviszony	szövetkezeti tag	+	+
Szövetkezeti tag, vállalkozói jellegű		–	+
Segítő családtag	segítő családtag	–	+
Tanulószerződés alapján szakképző iskolai tanulmányokat folytató	nem foglalkoztatott	–	+
Munkanélküli-ellátásban részesülő		+ ^b	+ ^b
Adómentes munkanélküli ellátásban részesülő		–	–
Pénzbeli ellátás passzív jogon		+	+
Gyermekgondozási díj (gyed)		+	+
Gyermekgondozási segély (gyes)		–	– ^a
Gyermekgondozási támogatás (gyet)		–	– ^a
Ápolási díj		–	–
Áthúzódó végkielégítés		–	–
Megállapodás szolgálati idő szerzésére		–	–
BIZTOSÍTÁSI JOGVISZONY SZÜNETELTETÉSÉNEK JELLEGE			
Táppénz	+	+	+
Baleseti táppénz	+	+	+
Fizetés nélküli szabadság	+	–	–
Sorkatonai szolgálat	–	–	–
Tartalékos szolgálat	+	–	–
Előzetes letartóztatás	+	–	–
Szabadságvesztés	–	–	–
Terhességi gyermekágyi segély (tgyás)	+	+	+
Gyermekgondozási díj (gyed)	–	+	+
Gyermekgondozási segély (gyes)	–	–	–
Gyermekgondozási támogatás (gyet)	–	–	–
Munkavégzési kötelezettség alóli mentesség	+	–	–
Igazolatlan távollét	+	–	–
Ügyvédi stb. Kamarai tagság szünetel	+	–	–
Külföldi ösztöndíj	+	–	–
Pénzbeli ellátás nélküli keresőképtelen	+	–	–
Ápolási díj	+	+	+

^a Ezek a juttatások adóterhet nem viselő járandóságnak minősülnek, ezért részei az összevont adóalapnak, de ha csak ilyen jövedelme volt valakinek az év során, akkor nem kell adóbevallást készítenie.

^b Az öregségi nyugdíjkorhatár előtt legalább 5 évvel.

F2. TÁBLÁZAT
A munkakörök csoportosítása a feketefoglalkoztatás vizsgálatában

	FEOR szám (két vagy háromjegyű) ⁺
Törvényhozók, vezetők	1
Mérnökök	211, 212 (kivéve 2123)
Építészmérnökök	2123
Felsőfokú számítástechnikai	213
Felsőfokú kulturális	26, 37
Más felsőfokú	20, 21 (kivéve 211–213), 22-25, 27-29, 30, 36, 39
Technikus	31
Egészségügyi és humán közép- és felsőfokú	32, 33, 34
Igazságszolgáltatási vagy vagyonvédelmi ügyintéző	35
Irodai és ügyviteli	41-49
Kereskedelmi	511
Vendéglátás	512
Személyi szolgáltatások	53
Közlekedés, hírközlés, postai	50, 54-56
Mezőgazdasági	60, 61-64, 92
Háziipar	75
Egyéb könnyűipar	70, 71–73, 74 (kivéve 743–744), 76 (kivéve 761), 79
Javító-szerelő	743
Műszerész	744
Magasépítés	761
Mobilgépkezelő (sofőr)	83
Egyéb gépkezelő	80, 81, 82, 84–87
Szakképzetlen	90, 91, 93-99

⁺Az ONYF-adatokban néhány esetben olyan FEOR-számok is előfordulnak, amelyek valójában nem léteznek.